

Ägardemokratin — en utmaning

De borgerliga partierna har under en lång tid saknat ett mål, en vision. Det känns besvärande för ett modernt konservativt parti, säger sekreterare Anders Arfwedson i denna artikel. Han erinrar om att dåvarande högerpartiet i början av 50-talet stakade ut en politisk färdriktning, då det lanserade den egendomsägande demokratin. Men det misslyckades med att popularisera den, främst därför att den utformades mer som ett vapen mot socialdemokratin och mindre som ett löfte om något för framtiden. Idén, som sedermera gavs namnet ägardemokratin, har nu fått förnyad aktualitet. Författaren framhåller att ägardemokrati — ett samhälle av oberoende medborgare — endast kan skapas med hjälp av en reform som sprider äganderätten. Det är det primära. Praktisk-politiska förslag till dess genomförande måste utformas.

Under lång tid har bristen på genomtänkta, långsiktiga mål känts besvärande inom de borgerliga partierna. Det har kanske inte så mycket gällt centerpartiet, som betraktar alla motsättningar inom politiken som intressekonflikter, där lösningen definitionsmässigt ligger i den frambeskrivda kompromissen. Det gäller i högre grad folkpartiet, som mer än något annat borgerligt parti är ett idéparti, men mitten-samverkan har under flera år inneburit en anpassning till centerns från-fall-till-fall-politik och därmed har de mera långsiktiga målen kommit i bakgrunden. Kravet på sådana, på en »vision», har därför framförallt blivit en knäckfråga för moderata samlingspartiet.

Tvånget att artikulera de mål som ligger längre fram än det närmaste valet är påtagligt, inte minst för ett konservativt parti. Ett modernt konservativt parti utan framtidsvisioner är nämligen dömt att misslyckas på längre sikt. Naturligtvis kan kraven på moderation, kontinuitet och konsekvens i det politiska reformarbetet alltid finna supporters. Men det finns, inte minst i ett land som Sverige, uppenbara risker att dessa appeller förklings ohörda för den stora majoriteten. I ett land där skolreformerna gjort tabula rasa med allt historiskt tänkande och vetande, så att historien för den yngre generationen ibland tycks omfatta endast tiden från Hiroshima-bomben och framåt, blir kraven på kontinuitet lätt något som ter sig obegripligt eller ovidkommande. I ett land, där också den politiska debatten bedrivs som om demokratins genombrott ägde rum i

och med Wigforss' skattelagar 1947, blir konsekvens och moderation ganska tänjbara begrepp. De ger inga klara besked om vartåt det moderata partiet egentligen syftar.

Jag har många gånger tidigare framhållit den svenska socialdemokratin som föredöme på det ideologiska området. Utan att dela de socialdemokratiska värderingarna, har jag onekligen en ganska hög tanke om den svenska socialdemokratis förmåga att förena »visioner» med praktiskt vardagsarbete. Socialdemokratis styrka ligger enligt min mening i detta att hela tiden kunna hålla visionerna levande, att förnya målen, att levandegöra dem för de många vanliga människorna, och samtidigt inte släppa sambandet mellan vision och vardagsarbete. Inget lokaliseringsärende är så obetydligt, att det inte kan framställas som ett konkret bevis på socialdemokraternas vilja att skapa trygghet i arbetet. Ingen enda liten social förbättringsreform för deltidsarbetande snickaränkor genomförs, utan att det framställs som ett uttryck för den svenska socialdemokratis strävan efter solidaritet och jämlikhet.

Bakom socialdemokraterna ligger därför den politiska historien som en rad av etappvis erövrade bastioner, framom dem hägrar ständigt nya mål. Bakom moderata samlingspartiet ligger däremot idel övergivna skyttevärn, som inte ens kan kompenseras genom desto klarare mål för framtiden.

Naturligtvis är detta en överdrift, och till inte ringa del en naturlig följd av att

rollerna i svensk politik varit fördelade på det sätt som vi känner till under de senaste decennierna. Men det ligger tillräckligt mycket i karakteristiken för att man på allvar ska ha anledning att fråga sig: Varför har så lite ansträngningar gjorts för att klarare precisera det moderata partiets långsiktiga mål? Varför har alla försök stannat på halva vägen?

Egendomsägande demokrati – första steget

Ett stort och avgörande steg i riktning mot en precisering av konservatismens framtidsmål togs för snart 20 år sedan i och med att idén om den »egendomsägande demokratin» föddes. I begreppet egendomsägande demokrati — senare »ägar demokrati» — lyckades dåvarande högerpartiet för första gången staka ut en politisk färdriktning för framtiden. Men trots lovvärda försök att popularisera och konkretisera idén, blev den ett misslyckande.

Varför blev den det?

Här hade nu högerpartiet — visserligen inte helt från egen fatatur, utan snarast inspirerat från brittisk konservatism — lyckats frigöra sig från den traditionella konservativa rollen och artikulerat ett politiskt credo med huvudelementen hämtade från den klassiska konservatismen. Det nya och väsentliga i idén var att miljön var det moderna välfärdssamhället. Ägar demokratin representerade på många avgörande punkter ett modernt alternativ till den socialistiska politiken och hade udden riktad mot denna. Ändå lyckades man inte.

Två fel

Det kan vara av ett visst intresse att söka orsakerna till misslyckandet, inte som ett försök till historieskrivning kring något som varit och inte kommer tillbaka, utan för att dra lärdom för framtiden.

Felet med ägardemokratien var, enligt min mening, inte idén som sådan, utan den utformning den fick och den uttolkning den gavs. Det kanske viktigaste felet låg i att den alltför mycket utformades som vapen mot något (socialdemokratien) och mindre som ett löfte om något för framtiden. Ägardemokratien framställdes som en ersättning för bl a ett väl utbyggt socialt trygghetssystem, något som omedelbart förde över diskussionen till de politiskt ytterst känsliga frågorna om och när barnbidrag, pensioner osv skulle falla bort, ifall högerpartiet fick makten. Därmed var högerpartiet drivet på defensiven. Vad diskussionen kom att gälla var inte framtidslöftena, löftet om ekonomiskt oberoende för allt fler, löftet om en ständigt ökande ekonomisk frihet för den vanliga människan, löftet om välfärd utan socialism. Istället dominerades bilden av hot – hotet om indragna förmåner och omintetgjorda reformer.

Det andra felet var ett fel så att säga på djupet. Ägardemokratien accepterades genast inom hela partiet som idé och utopi, ty som sådan var den tämligen oförarglig för alla. Däremot var man på många håll tvekan eller negativ inför de konkreta krav, som på det praktisk-politiska planet måste följa, om idén skulle bli något mera än en uppföljning av gamla välkända krav.

Skatteförmåner för enskilt sparande tex låg i linje med ägardemokratitanken men representerade ingenting nytt. De gick alltså för sig. Men konkreta förslag som på ett mera avgörande sätt skulle kunna förändra ägarstrukturen i samhället, som eventuellt skulle kunna bli till förfång för dem som redan hade det ekonomiska övertaget, var otänkbara. I riksdagspolitiken förblev därför allt vid det vanliga. »Ägardemokrati» blev bara ett nytt namn på en oförändrad politik, där företagarnas skattebekymmer alltjämt utgjorde tillvarons kardinalfråga.

Ägardemokrati – ett samhälle av medborgare

På senare tid har ägardemokratiidén – efter att i flera år ha varit mer eller mindre på avskrivning — fått förnyad aktualitet. Här är inte platsen att utveckla orsakerna till att det blivit så. Kanske kan det också räcka med den triviala förklaringen att många, inte minst bland de yngre inom moderata samlingspartiet, funnit ägardemokratien vara ett riktigt uttryck för vad modern konservatism representerar och önskat rehabilitera och förnya den idé, som i första omgången på grund av olyckliga omständigheter inte »ville sig».

Både inom moderata ungdomsförbundet och Fria Moderata Studentförbundet debatteras för närvarande ägardemokratien utifrån delvis nya utgångspunkter. Flera skrifter, av vilka jag själv medverkat i ett par, har publicerats i frågan. Huvudfrågorna är dessa: Vilket är det ideologiska

fundamentet för ägardemokratien? Vad krävs konkret på kort sikt för att ägardemokratien åter skall kunna göras till ideologisk huvudpunkt i den moderata politiken?

Det ideologiska fundamentet för ägardemokratien utgörs enligt min uppfattning (och såvitt jag vet har den uppfattningen inte mött opposition inom moderata samlingspartiets led) av vår strävan efter ett samhälle av medborgare. Med medborgare förstår jag en person, som inte bara är tillförsäkrad vissa grundlagsfästa fri- och rättigheter, utan som också intar en relativt självständig hållning gentemot statsmakten. Demokratiska fri- och rättigheter kan i rätt stor omfattning finnas också i en socialistisk stat – åtminstone teoretiskt. Vad som skiljer medborgaren i en borgerlig demokrati från medborgaren i en socialistisk demokrati är i stället graden av oberoende, och det oberoendet är med nödvändighet relaterat till det ekonomiska förhållandet mellan individ och stat. I boken »Moderat samhällssyn» uttryckte vi detta på följande sätt:

»Den privata äganderätten ger, utöver friheten att välja, möjligheter att skapa ett ekonomiskt oberoende som är av den allra största betydelse för att ge den formella friheten ett reellt innehåll. Det råder ingen tvekan om att den som i dagens Sverige äger ett kapital, större eller mindre, har en handlingsfrihet på en mängd områden som den egendomslöse saknar... En människa som intet förmår annat än i samverkan med en majoritet på politisk väg, och som i varje trängd situation är utlämnad åt samhällets eventuella möjlighet att ta hand om och hjälpa henne, är enligt vår uppfattning inte

ett ideal att sträva efter. Vi vet alltför väl att detta är flertalet människors lott idag. Men vi tar det inte som utgångspunkt för att driva en politik som på sikt gör alla lika maktlösa och utlämnade, utan vi lägger det tvärtom till grund för en politik som gradvis skall ge alltfler människor möjlighet att bli vad som nu är förbehållet en minoritet.»

Den praktiska utgångspunkten är denna: Vi har ett – i huvudsak – fritt näringsliv, vars ägarstruktur finns historiskt given. Av näringspolitiska skäl tvingas varje regering som inte öppet tillgriper socialisering att jämna vägen för en allt snabbare tillväxt för detta privata näringsliv. Samtidigt leder nu förhärskande jämlikhetsdogmatism till en alltmer tyngande inkomst- och förmögenhetsbeskattning för de vanliga medborgarna, vilket nära nog omöjliggör »ekonomisk ståndscirkulation» av det slag som i viss mån förekom tidigare. Därmed permanentas en ekonomisk struktur som omöjliggör eller i varje fall starkt försvårar en ägandespridning av det slag som ägardemokratien förutsätter. Vi manövreras in i en situation med å ena sidan fortsatt egendomslöshet för den stora majoriteten på grund av orimliga skatter, å andra sidan politiskt betingade tvångs- och kontrollåtgärder för den egendomsägande minoriteten.

Jämnare fördelad värdetillväxt

För mig är det alldeles klart vad denna situation kräver. Vi måste få till stånd en ny ordning, där värdetillväxten hos näringslivet fördelas på ett jämnare sätt och kommer så många medborgare som möjligt tillgodo. Ju mera staten tvingas att ak-

tivt engagera sig, av skäl som sammanhänger med konkurrensen på världsmarknaden o d till förmån för näringslivet som sådant, desto rimligare framstår kravet på en annan fördelning av den värdetillväxt som uppkommer genom detta näringslivs tillväxt. Man bör därför undersöka möjligheterna att genomföra ett ägandespridningssystem, där skatteförmåner och kreditstöd till näringslivet kombineras med krav på ett samtidigt genomfört delägarskap för de anställda. Med de mycket betydande värden som varje år skapas, skulle detta kunna medföra en omfattande ägandespridning. På tio års sikt skulle ett sådant system, om det fick tillräckligt stor omfattning, kunna helt förändra ägarstrukturen hos det svenska näringslivet utan att några tvångsmedel tillgripits mot nuvarande ägare, och utan att man helt förlitat sig på de nu egendomslösas spontana intresse av att bygga upp privata kapital.

Jag har i annat sammanhang varit med om att utforma en konkret modell för hur detta skulle kunna gå till. Här är ej platsen att gå in på tekniska detaljer, men det förtjänar naturligtvis påpekas att åtskilliga delfrågor måste lösas innan ett generellt system kan ta form. Låt mig framhålla några av huvudskälen till varför jag betraktar just denna fråga som avgörande: Ett förslag till generellt system för ägandespridning av detta slag är konkret, påtagligt och lätt att göra politiskt gångbart. Det leder på relativt kort tid till påvisbara resultat. Det tar direkt sikte på grupper som helt eller till större delen saknar all

erfarenhet av ägande i egentlig mening. Det skulle bryta ner den psykologiska barriären kring ägandet av produktionsmedel, som sedan gammalt är en av socialdemokratins största agitatoriska tillgångar. Man kan ostraffat misstänkliggöra 15 familjer men inte många hundra tusen medborgare. Och slutligen: Det siktar in sig på en huvudpunkt i maktresonemangen, nämligen att hittills inget gjorts för att förändra den ekonomiska strukturen i stort.

Den viktigaste reformen

Både från effektivitets- och trovärdighets-synpunkt anser jag att en reform av detta slag (hur den nu utformas i sina detaljer) hör till det viktigaste som vi har att utarbeta inom moderata samlingspartiet. Jag undervärderar inte kraven på sparstimulerande åtgärder och andra liknande reformer – de är viktiga från många synpunkter. Men de innebär knappast något spektakulärt grepp på ägandeproblematiken, och de leder till resultat först på ganska lång sikt.

När jag hävdar att en ägandespridningsreform skulle ha betydelse från trovärdighetssynpunkt, är det därför att jag har en känsla av att moderata samlingspartiets bekännelse till ägardemokratin ofta uppfattas som mindre förpliktande fraser utan täckning i konkret politik. Innan vi lyckats utforma praktisk-politiska förslag med fattbart och påtagligt innehåll, tror jag att denna bristande trovärdighet kommer att kvarstå.

Tyvärr har jag fått belägg för att denna misstanke inte saknar grund, så sent som

Kärnrapport och kapitel

under riksdagens vårsession i år. Det avsnitt i moderata samlingspartiets partimotion om ägardemokrati som just berörde frågan om delägarskap för de anställda i näringslivet, lät man falla utan att ens skriva en reservation till förmån för det utredningskrav, som man för övrigt hade gemensamt med mittenpartierna. I riksdagsdebatten undveks frågan så långt som möjligt av partiets företrädare.

Därför är det viktigt att diskussionen går vidare. De senaste tio åren har knappast medfört någon förändring av riks-

dagsgruppens åsikter i frågan. Ägardemokratin har – såvitt på riksdagsmännen ankommer – knappast kommit ett tuppfjät närmare sin konkretion. Det kommer att krävas ett omfattande arbete på de inre linjerna om motståndet mot nytänkande skall kunna brytas inom partiet. Här har framför allt den unga generationen ett drygt arbete att utföra. Men det måste utföras om inte det nyligen påbörjade decenniet skall bli lika händelsefattigt på ägardemokratifronten som det förra var.